

«رضا اختیاری»، استاد روابط بین الملل در گفت‌وگو با «توسعه ایرانی»:

استمرار جنگ به ضرر منافع ملی ایران است

حمیدرضا مهدیزاده

در شرایطی که تقابل نظامی میان جمهوری اسلامی و ایالات متحده و شرکای منطقه‌ای واشنگتن وارد فاز فرسایشی و پرهزینه‌ای در عرصه انرژی، دریانوردی و حقوق بین‌الملل شده، دیپلماسی رسمی کشور با یک «فجیچ دوسویه» مواجه است؛ از یک سو بی‌انعطافی ترامپ با خروج از تفاهم‌نامه اسلام‌آباد و افزایش فشارهای بین‌المللی بابت باز شدن تنگه هرمز، و از سوی دیگر مواضع انسدادی و کارشکنی‌های جریان‌های تندروی داخلی- نزدیک به جبهه پایداری- جریان‌هایی که بسا ادبیات هیجانی، حمله به تیم مذاکره‌کننده و مسدودسازی کانال‌های گفتگو، عملاً مانع از مانور دستگاه دیپلماسی شده و هویت خود را

در تداوم تنش می‌جویند؛

رفتاری که نه تنها بازدارندگی ایجاساد کرده، بلکه فرآیند ائتلاف‌سازی بین‌المللی علیه کشور را هر چه بیشتر تسریع می‌کند.

در این بحران چندلایه که خطر تسری جنگ به زیرساخت‌های حیاتی و تشدید فشارهای حقوقی- اقتصادی بیش از هر زمان دیگری منافع ملی را تهدید می‌کند، پریش اینجاست که:

آیا هنوز رمقی برای پویایی دیپلماسی باقی مانده است؟ نخبگان و رسانه‌ها چگونه می‌توانند بر این فضای انسدادی غلبه کرده و راه را برای مهار جنگ هموار سازند؟

در گفت‌وگو با دکتر رضا اختیاری، عضو هیأت علمی و دانشیار رشته روابط بین‌الملل دانشگاه مازندران، زوایای گوناگون این بن‌بست تحمیلی و چشم‌انداز پیش‌روی سیاست خارجی ایران را بررسی کرده‌ام. خانم‌ها و آقایان، به «میز سیاست خارجی توسعه ایرانی خوش آمدید.»

آقای اختیاری عزیز، در حالی که پیشنهاد میانجی‌های منطقه‌ای برای آتش‌بس موقت به دلیل اصرار طرفین بر خطوط قرمز نهایی، رد شده است، شاهدیم که تقابل نظامی به یک

جنگ فرسایشی در حوزه انرژی و دریانوردی تبدیل شده. از منظر مدیریت منافع ملی، آیا رد کردن توافق‌های گام‌به‌گام یا موقت به امید دست‌یابی به یک توافق جامع، کشور را در خطر تعمیق جنگ زیرساختی قرار نمی‌دهد؟ دیپلماسی در این نقطه چه جایگزینی برای شکستن این بن‌بست پیشنهاد می‌کند؟

تداوم جنگ برای کشورهایی که در موقعیت ضعیف‌تری از منظر نظامی-سیاسی قرار دارند، به طور قطع تأمین‌کننده منافع ملی آنها نیست. در واقع، با توجه به عدم تناسب توان و ظرفیت‌های نظامی-سیاسی ایران و آمریکا، استمرار جنگ به ضرر منافع ملی ایران خواهد بود و خسارات جبران‌ناپذیری را بر کشور تحمیل خواهد کرد که ترمیم آن شاید دهه‌ها به طول انجامد. در صورت طولانی شدن منازعه فعلی، احتمال تسری جنگ به بخش‌های زیرساختی ایران بسیار بالاست. اگر چه

آمریکا تاکنون حمله به اهداف زیرساختی را به‌طور جدی در دستور کار قرار نداده است، اما در صورت ورود احتمالی اسرائیل به جنگ، حملات به زیرساخت‌های حیاتی ایران از سوی این رژیم بسیار محتمل است؛ همانگونه که در جنگ ۴۰ روزه رمضان مشاهده شد، اسرائیل هیچ محدودیتی را در اهداف نظامی برای خود قائل نیست.

برون‌رفت از شرایط فعلی، با توجه به تعمیق بی‌اعتمادی‌ها و عدم انعطاف دو طرف، اندکی دشوار به نظر می‌رسد. عدم پذیرش پیشنهادهای میانجی‌های قطری و نیز تصدیق‌کننده این مدعاست، بایین وجود، تحرک و پویایی دیپلماسی کماکان باید ادامه یابد. دیپلماسی نیز همانند قدرت نظامی-دفاعی، ابزاری برای تأمین منافع ملی، اما از مسیر دیگر، است.

منظاره اخیر میان دو طیف تندرو و معتقد به دیپلماسی، نشان‌دهنده یک دوگانه جدی در سطح تصمیم‌گیری کشور است. با توجه به تحرکاتی نظیر خروج

دیپلمات‌های اروپایی در روز پنج‌شنبه از ایران، فکر نمی‌کنید اتخاذ مواضع رادیکال در داخل و انسداد کانال‌های گفتگو، فرآیند ائتلاف‌سازی بین‌المللی علیه کشور را تسریع کرده و دست دیپلمات‌ها را برای مهار بحران می‌بندد؟

به نظر می‌رسد که با شهادت مقام معظم رهبری و آغاز جنگ ۴۰ روزه شاهد نوعی عدم انسجام نخبگانی در رأس هرم تصمیم‌سازی ایران هستیم. به عبارتی، با حذف رهبری، به عنوان یک شخصیت کاربزماتیک و وحدت‌بخش و فردی که سخنان و اظهاراتش فصل‌الخطاب بود و می‌توانست سطح تنش‌ها و شکاف داخلی را پوشش دهد، یک شکاف نخبگانی شکل گرفته که برآیند آن بروز دوگانه هویتی و اختلاف در تصمیم‌سازی‌ها است. اگر چه تلاش می‌شود صدای واحدی از درون کشور به خارج منعکس شود، اما اقدامات میدانی نمایانگر اختلاف جدی بین هسته سخت قدرت و عرصه دیپلماسی است.

حملات گوناگون گروه‌های رادیکال به اعضای ارشد تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای، حاکی از عدم انعطاف هسته سخت قدرت است، که به نوعی هویت و بقای خود را در تداوم شرایط موجود جستجو می‌کنند. در صورت تداوم شرایط فعلی جنگ، به دلیل همسویی منافع اروپا و آمریکا، و همچنین ناخرسندی کشورهای عربی منطقه از اقدامات

دستور جلسه آخر شمشخانی به روایت یکی از نزدیکانش:

بررسی طرح کاهش تلفات در اغتشاشات و حمله قریب الوقوع به ایران

در جریان این حمله، دریا سالار شهید علی شمشخانی و تعدادی از فرماندهان عالی به شهادت رسیدند. به این ترتیب، جلسه‌ای که قرار بود هم اجرای طرح کاهش تلفات در اغتشاشات را پیگیری کند و هم درباره قریب‌الوقوع بودن حمله دشمن تصمیم‌سازی کند، خود به یکی از آخرین جلسات پیش از آغاز جنگ تبدیل شد.

اهمیت این جلسه در همین پیوند نهفته است؛ پیوند میان دوغدغه‌ای که در آن صبح، در یک میز واحد جمع شده بودند: مقابله با دشمنی که برای ایجاد بحران در داخل و حمله از خارج برنامهریزی می‌کرد و تلاش برای آنکه در مواجهه با بحران‌های آینده، حتی در سخت‌ترین شرایط امنیتی، جان مردم و معترضان تاحدامکان حفظ شود.

شورا تشکیل جلسه داد. جلسه دو دستور کار داشت: نخست، پیگیری اجرای طرح جامع مدیریت اغتشاشات؛ طرحی که ریشه در دغدغه چندین‌ساله رهبر انقلاب و شمشخانی و پس از حوادث دی‌ماه ۱۴۰۴ به یک اولویت فوری تبدیل شده بود.

دوم، بررسی موضوع قریب‌الوقوع بودن حمله آمریکا و رژیم صهیونیستی به ایران.

این دو دستور کار، در ظاهر از دو جنس متفاوت بودند؛ اما در واقع به یک واقعیت مشترک مربوط می‌شدند: کشور در برابر تهدیدی چندلایه قرار داشت و باید هم برای جنگ خارجی و هم برای مدیریت بحران‌های امنیتی و اجتماعی آماده می‌شد جلسه در حال برگزاری بود که حمله آغاز شد.

برخی مناطق هفته‌ای فقط یک یا دو روز آب دارند

زاهدان با کمبود هزار لیتر در ثانیه آب روبه‌روست

استاندار از نیروهای بومی استان است، انتظار داریم همان گونه که پیگیر مشکلات جاده‌هاست که البته راه جاده هم مهم است، اما تأمین آب آشامیدنی مردم را نیز در اولویت قرار دهد؛ زیرا امروز مهم‌ترین نیاز مردم زاهدان آب است.

وی تأکید کرد: نمی‌توان از توسعه و اجرای پروژه‌های عمرانی سخن گفت، در حالی که مردم برای تأمین ابتدایی‌ترین نیاز خود، یعنی آب آشامیدنی، با مشکل روبه‌رو هستند. انتظار داریم مسئولان استان و وزارت نیرو تأمین آب پایدار زاهدان را

در اولویت نخست قرار دهند. نماینده زاهدان با هشدار نسبت به ادامه این وضعیت اظهار داشت: اکنون زاهدان با بحران جدی آب آشامیدنی روبه‌رو است و با وجود گذشت هفته‌ها، هیچ اقدام مؤثری برای رفع این مشکل انجام نشده است. اگر اقدامی صورت نگیرد، باید منتظر عواقب ناگوار باشیم، وی تأکید کرد: با وجود شرایط حساس کشور و حملات دشمن که این روزها سیستان و بلوچستان هم از آن در امان نیست، چرا مسئولان درباره مسئله‌ای به این اهمیت، یعنی آب آشامیدنی،

روایت عراقچی از آن روز، اکنون این پرسش را روشن‌تر می‌کند که آن جلسه چه بود و چرا بر گزار شد. این جلسه، نه یک نشست عادی و نه صرفاً یک جلسه کارشناسی بود؛ بلکه نشستی عالی و ضروری برای تصمیم‌سازی درباره مواجهه با جنگی بود که از نگاه فرماندهان عالی نیروهای

به‌موقع اقدام نمی‌کنند؟ مردم و مابین مطالبه را باید از چه کسی پیگیری کنیم؟

تداوم بی‌آبی می‌تواند به یک مسأله امنیتی تبدیل شود وی ادامه داد: اگر این وضعیت هر چه سریع‌تر مدیریت نشود، علاوه بر تشدید مشکلات معیشتی و اجتماعی، می‌تواند به یک مسئله امنیتی تبدیل شود و زمینه سواستفاده دشمنان و معاندان را فراهم کند. انتظار ما این است که مسئولان پیش از آنکه این بحران ابعاد گسترده‌تری پیدا کند، برای تأمین آب پایدار مردم زاهدان اقدامات فوری و عملی انجام دهند.

نماینده زاهدان با اشاره به شرایط سخت مردم این شهر افزود: زاهدان از محروم‌ترین شهرهای کشور است و مردم آن در اوج گرمای تابستان برای تأمین ابتدایی‌ترین نیاز خود، یعنی آب آشامیدنی، با سختی فراوان روبه‌رو هستند. در برخی مناطق، آب تنها یک یا دو روز در هفته وصل می‌شود و خانواده‌ها که بسیاری از آن‌ها با مشکلات شدید معیشتی دست‌وپنجه نرم می‌کنند، ناچار شده‌اند برای ذخیره آب، مخزن و پمپ تهیه کنند یا با پرداخت هزینه‌های سنگین، آب مورد نیاز خود را از تانکرهای شخصی خریداری کنند.

وی تأکید کرد: انتظار ما این است که مسئولان پیش از آنکه این بحران ابعاد گسترده‌تری پیدا کنند، برای تأمین آب پایدار مردم زاهدان اقدامات فوری و عملی انجام دهند.

شهریاری با اشاره به مشکلات اعتباری پروژه‌های آبرسانی گفت: مسئله‌ای می‌گویند برای تکمیل زیرساخت‌های آب زاهدان منابع مالی زیادی نیاز است. بودجه هم به استان اختصاص می‌یابد، اما سؤال این است که این منابع در کجا و برای چه پروژه‌هایی هزینه می‌شود؟

وی تصریح کرد: امروز مهم‌ترین مطالبه مردم زاهدان آب آشامیدنی است. اگر این مشکل را حل نکنند، ناچار خواهیم شد خود هم در کنار مردم قرار بگیریم و نسبت به مسئولانی که به وظیفه خود عمل نمی‌کنند، اعتراض کنیم و علیه عملکرد آنان موضع بگیریم؛ زیرا نمی‌توان نسبت به مسئله‌ای که با امنیت و زندگی مردم سرو کار دارد، بی‌تفاوت بود.

نماینده زاهدان درباره وضعیت آبرسانی هم گفت: عملاً آبی به

کردن این مکانیزم بر داشت‌داری‌ها دارد بدون اینکه وارد مارپیچ افزایش تنش نظامی با ایالات متحده شود؟

تجربیات سال‌های گذشته نشان داده است که ابزارهای ایران برای احقاق حقوق خود در عرصه بین‌المللی بسیار محدود است. به‌ویژه این که طرف‌مقابل دعوی ایران، ایالات متحده آمریکاست. طبق روال سابق، ایران علیه اقدامات آمریکا طرح دعوی خواهد کرد؛ اما حصول به نتیجه و تأمین منافع ایران از طریق مجاری حقوقی بین‌المللی امری دشوار به نظر می‌رسد؛ خصوصاً که جو بین‌المللی فعلی نیز علیه ایران است.

تجربه بحران‌های اخیر نشان می‌دهد که الگوی مدیریت منازعه میان ایران و آمریکا بارها تا آستانه یک تصادم پرهزینه زیرساختی پیش رفته است. در این شرایط بحرانی، نخبگان و رسانه‌ها چگونه می‌توانند با عبور از ادبیات هیجانی، زمینه را برای «تغییر الگوی ستیز دائم» به «الگوی تفاهم و مهار بی‌لیماتیک جنگ» فراهم کنند؟ اساساً ساختار سیاسی کشور

مسلم، وقوع آن در دو سطح ایجاد بحران و اغتشاش داخلی و حمله نظامی خارجی، قطعی به نظر می‌رسد. در چنین شرایطی، بر اساس تأکید فرمانده معظم کل قوا، لازم بود پیش از آغاز درگیری، همه تمهیدات لازم برای مقابله با ابعاد مختلف این تهدید پیش‌بینی و روند اجرای آنها دنبال شود؛ از آمادگی برای مقابله با حمله خارجی گرفته تا ایجاد ظرفیت لازم برای مدیریت بحران‌های داخلی با کمترین میزان آسیب و تلفات انسانی.

اهمیت جلسه صبح ۹ اسفند ۱۴۰۴ در همین جا بود: فرماندهان عالی نیروهای مسلح در شرایطی گرد هم آمده بودند که وقوع یک جنگ چندلایه، شامل حمله نظامی خارجی و تلاش برای ایجاد بحران در داخل، از نظر آنان قطعی بود و بر اساس تأکید فرمانده معظم کل قوا، باید برای مقابله با همه ابعاد این جنگ تصمیم‌گیری و تمهیدات لازم پیش‌بینی می‌شد. جلسه‌ای که با همین هدف در حال برگزاری بود، پیش از آنکه به پایان برسد، با آغاز حمله دشمن به نقطه‌ای تاریخی در روند تصمیم‌گیری‌های کشور تبدیل شد.

دست مردم نمی‌رسد. در برخی مناطق، مردم تنها هفته‌ای یک یا دو روز آب دارند. بسیاری از خانواده‌ها نیز در خانه‌های خود پمپ و مخزن نصب کرده‌اند تا اگر حتی یک ساعت آب وصل شد، بتوانند مقداری آب ذخیره کنند، اما این شیوه به هیچ عنوان قابل قبول نیست.

وی افزود: امروز مردم زاهدان در اوج گرمای تابستان، علاوه بر مشکلات معیشتی، با بحران تأمین آب آشامیدنی هم دست‌وپنجه نرم می‌کنند. سالمندان، کودکان و بیماران بیش از سایر اقشار از این وضعیت آسیب می‌بینند و ادامه این شرایط، زندگی روزمره مردم را با مشقت فراوان همراه کرده است. شهریاری با انتقاد از کیفیت آب زاهدان گفت: آب این شهر شور است و نمی‌توان آن را آب گوارا و باکیفیت دانست. اگر منابع آب کافی وجود نداشت، چرا توسعه شهری بدون توجه به ظرفیت آبی انجام شد؟ ابتدا باید زیرساخت‌ها اصلاح می‌شد و سپس مجوز ساخت‌وساز صادر می‌کردند.

وی با اشاره به ناهماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی خاطر نشان کرد: تمام اعتراض و گلایه مردم متوجه نمایندگان مجلس می‌شود، در حالی که مسئولیت اصلی بر عهده فرمانداری، استانداری و دستگاه‌های اجرایی است. ما وظیفه خود می‌دانیم مشکلات مردم را پیگیری کنیم، اما مسئولان اجرایی هم باید به وظایف قانونی خود عمل کنند.

مردم هر متر معکب آب را تا ۵۵۰ هزار تومان خریداری می‌کنند شهریاری گفت: حتی آبرسانی سیار هم در زاهدان به شکل مطلوب انجام نمی‌شود. مردم برای خرید یک تانکر کوچک آب باید حدود یک میلیون تومان پرداخت کنند و برای هر متر معکب آب بین ۵۰۰ تا ۵۵۰ هزار تومان می‌پردازند تا آن را در مخازن خانگی ذخیره کنند.

وی تأکید کرد: این هزینه برای بسیاری از خانواده‌ها قابل تأمین نیست و انتظار می‌رود دستگاه‌های مسئول، دست کم تا زمان رفع کامل بحران، با تقویت آبرسانی سیار و حمایت از خوارهای کم‌برخوردار، بخشی از مشکلات مردم را کاهش دهند و اجازه ندهند تأمین آب آشامیدنی به دغدغه روزانه خانواده‌ها تبدیل شود.

